Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (fjärde avdelningen)

den 26 november 2015 *

”Begäran om förhandsavgörande — Konkurrens — Artikel 101.1 FEUF — Tillämpning av analog nationell lagstiftning — Domstolens behörighet — Begreppet ’avtal som har till syfte att begränsa konkurrensen’ — Kommersiella hyresavtal — Köpcentra — Referenshyresgästens rätt att invända mot hyresvärdens uthyrning av affärslokaler till tredje man”

I mål C-345/14,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Augstākā tiesa (högsta domstolen, Lettland) genom beslut av den 11 juli 2014, som inkom till domstolen den 17 juli 2014, i målet

SIA ”Maxima Latvija”

mot

Konkurences padome,

meddelar

DOMSTOLEN (fjärde avdelningen)

sammansatt av ordföranden på tredje avdelningen L. Bay Larsen, tillika tillförordnad ordförande på fjärde avdelningen, samt domarna J. Malenovský, M. Safjan, A. Prechal och K. Jürimäe (referent),

generaladvokat: M. Wathelet,

justitiesekreterare: handläggaren M. Aleksejev,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 25 juni 2015,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

— SIA ”Maxima Latvija”, genom M. Gailis och L. Mervina, advokāti, samt genom A. Šteinmanis,

— Lettlands regering, genom I. Kalniņš och J. Treijs-Gigulis, båda i egenskap av ombud,

— Österrikes regering, genom G. Eberhard, i egenskap av ombud,

— Polens regering, genom B. Majczyna, i egenskap av ombud,

* Rättegångsspråk: lettiska.

— Europeiska kommissionen, genom N. Khan, F. Ronkes Agerbeek och I. Rubene, samtliga i egenskap av ombud,

med hänsyn till beslutet, efter att ha hört generaladvokaten, att avgöra målet utan förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artikel 101.1 FEUF.

2 Begäran har framställts i ett mål mellan SIA ”Maxima Latvija” (nedan kallat ”Maxima Latvija”) och Konkurences padome (konkurrensrådet), angående den konkurrensskadeavgift som konkurrensrådet har påfört Maxima Latvija för att med köpcentra ha ingått ett antal kommersiella hyresavtal som innehåller en klausul med konkurrensbegränsande syfte.

Tillämpliga bestämmelser

3 I artikel 11.1 i konkurrenslagen (Konkurences likums) anges följande:

”Avtal mellan ekonomiska aktörer som har till syfte eller resultat att hindra, begränsa eller snedvrida konkurrensen i Lettland är förbjudna och ogiltiga från och med tidpunkten för deras ingående. Härmed avses avtal

...

7) om åtgärder (eller underlåtenhet att vidta åtgärder) som medför att en annan ekonomisk aktör förmås att lämna en viss marknad eller att en möjlig aktör hindras att komma in på en viss marknad.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

4 Maxima Latvija, en lettisk aktör inom detaljhandel för huvudsakligen dagligvaror, driver stormarknader. Bolaget ingick ett antal kommersiella hyresavtal med köpcentra i Lettland om uthyrning av affärslokaler i dessa köpcentra.

5 Sedan konkurrensrådet granskat 119 av dessa avtal konstaterade rådet att 12 av dem innehöll en klausul som gav Maxima Latvija rätt att i egenskap av ”referenshyresgäst” samtycka till hyresvärdens uthyrning till tredje man av affärslokaler som inte hyrdes ut till Maxima Latvija. Det framgår av beslutet om hänskjutande att ”referenshyresgästen” är en stormarknad för gängse konsumentvaror och att denna i allmänhet upptar det största eller en viktig del av utrymmet i köpcentret.

6 Konkurrensrådet bedömde att de kommersiella hyresavtal som innehöll den aktuella klausulen utgjorde vertikala avtal som har till syfte att hindra, begränsa eller snedvrida konkurrensen. Rådet antog härvid ett beslut i vilket det slog fast att avtalen åsidosatte artikel 11.1 led 7 i konkurrenslagen, utan att det var nödvändigt att visa att de i praktiken gjorde det svårt för vissa aktörer att få tillträde till marknaden. Konkurrensrådet påförde följaktligen Maxima Latvija en konkurrensskadeavgift med 25 000 lettiska lats (LVL) (ungefär 35 770 euro).

7 Maxima Latvija överklagade beslutet till Administratīvā apgabaltiesa (regional förvaltningsdomstol) och yrkade att beslutet skulle upphävas. Förvaltningsdomstolen ogillade överklagandet genom beslut av den 28 juni 2013 och uppgav som skäl härför att syftet med de aktuella avtalen – med beaktande av Maxima Latvijas ställning på detaljhandelsmarknaden – var att hindra konkurrensen och att det därför inte var nödvändigt att visa avtalens eventuella verkan på konkurrensen.

8 Maxima Latvija överklagade beslutet till den hänskjutande domstolen. Bolaget gjorde gällande att Administratīvā apgabaltiesa (regional förvaltningsdomstol) hade gjort en felaktig rättstillämpning när den fastställde konkurrensrådets bedömning att avtalen syftade till att begränsa konkurrensen.

9 Den hänskjutande domstolen framhåller att det är ostridigt mellan parterna i målet att avtalen inte kan påverka handeln mellan medlemsstaterna. Den bedömer emellertid att lydelsen i artikel 11.1 i konkurrenslagen i huvudsak är analog med artikel 101.1 FEUF och att lagen borde tillämpas på ett sätt som är förenligt med unionsrättens krav. Den hänskjutande domstolen påpekar även att det föreligger ett klart intresse av att de bestämmelser eller begrepp som har hämtats från unionsrätten tolkas på ett enhetligt sätt. Vidare konstateras att EU-domstolens praxis avseende artikel 101.1 FEUF inte gör det möjligt att med säkerhet avgöra om sådana avtal som de i det nationella målet kan klassificeras som avtal som har till syfte att begränsa konkurrensen i den mening som avses i bestämmelsen.

10 Mot denna bakgrund beslutade Augstākā tiesa (högsta domstolen) att vilandeförklara målet och ställa följande frågor till EU-domstolen:

”1) Kan det avtal som prövats i förevarande mål – vilket ingåtts mellan en uthyrare av affärslokaler och en detaljhandlare (referenshyresgäst) och som begränsar rätten för hyresvärden att individuellt, utan samtycke från referenshyresgästen, besluta om uthyrning av andra affärslokaler till eventuella konkurrenter till referenshyresgästen – betraktas som ett avtal mellan företag som har till syfte att hindra, begränsa eller snedvrida konkurrensen enligt artikel 101.1 FEUF?

2) Ska en analys av marknadens struktur göras och med vilket syfte, då en bedömning görs av huruvida avtalet är förenligt med artikel 101.1 FEUF?

3) Är marknadsinflytandet för dem som medverkar i det aktuella avtalet, och dess eventuella ökning, en omständighet som måste beaktas då en bedömning görs av huruvida avtalet är förenligt med artikel 101.1 FEUF?

4) Om det för att klarlägga avtalets innehåll och kontrollera om sådana inslag som ingår i förbjudna avtal föreligger är nödvändigt att pröva om det är möjligt att det påverkar marknaden, kan då denna möjlighet att påverka marknaden samtidigt vara tillräcklig för att slå fast att avtalet motsvarar begreppet förbjudet avtal samtidigt som man avstår från att pröva huruvida ofördelaktiga resultat verkligen har uppkommit?”

Prövning av tolkningsfrågorna

Inledande synpunkter

11 EU-domstolen ska först pröva om den är behörig att besvara de ställda frågorna. Augstākā tiesa (högsta domstolen) har nämligen i sitt beslut om hänskjutande påpekat att avtalen i fråga rör en rent inhemsk situation utan påverkan på handeln mellan medlemsstaterna. Artikel 101 FEUF skulle därför inte vara tillämplig i det nationella målet.

12 EU-domstolen har vid ett flertal tillfällen förklarat sig vara behörig att meddela förhandsavgörande beträffande unionsbestämmelser i fall där omständigheterna i det nationella målet inte omfattas av unionsrättens direkta tillämpningsområde, men dessa bestämmelser blivit tillämpliga genom nationell lagstiftning, eftersom regleringen i nationell lagstiftning av rent inhemska situationer anpassats till den reglering som valts i unionsrätten. I sådana situationer föreligger det nämligen enligt EU-domstolens fasta praxis ett klart unionsintresse av att de bestämmelser eller begrepp som har hämtats från unionsrätten tolkas på ett enhetligt sätt, oberoende av de omständigheter under vilka de ska tillämpas, detta för att i framtiden förhindra skilda tolkningar (se, bland annat, dom Allianz Hungária Biztosító m.fl., C-32/11, EU:C:2013:160, punkt 20, och dom FNV Kunsten Informatie en Media, C-413/13, EU:C:2014:2411, punkt 18).

13 Den hänskjutande domstolen menar att så är fallet med artikel 11.1 i konkurrenslagen, eftersom bestämmelsen återger det huvudsakliga innehållet i artikel 101.1 FEUF.

14 EU-domstolen är mot denna bakgrund behörig att besvara tolkningsfrågorna.

Den första frågan

15 Den hänskjutande domstolen har ställt den första frågan för att få klarhet i huruvida artikel 101.1 FEUF ska tolkas så, att blotta omständigheten att ett kommersiellt hyresavtal om uthyrning av en stormarknad i ett köpcentrum innehåller en klausul som ger hyresgästen rätt att motsätta sig hyresvärdens uthyrning av affärslokaler i detta köpcentrum till andra hyresgäster, medför att avtalet syftar till att begränsa konkurrensen i den mening som avses i bestämmelsen.

16 EU-domstolen erinrar om att ett avtal måste ha ”till syfte eller resultat” att hindra, begränsa eller snedvrida konkurrensen inom den inre marknaden för att omfattas av förbudet i artikel 101.1 FEUF. Enligt fast rättspraxis alltsedan domen LTM (56/65, EU:C:1966:38), medför den omständigheten att detta rekvisit är alternativt, vilket markeras genom konjunktionen ”eller”, först att själva syftet med avtalet måste beaktas med hänsyn till det ekonomiska sammanhang i vilket det ska tillämpas (se, bland annat, dom Pierre Fabre Dermo-Cosmétique, C-439/09, EU:C:2011:649, punkt 34 och där angiven rättspraxis, och dom Allianz Hungária Biztosító m.fl., C-32/11, EU:C:2013:160, punkt 33).

17 Det är följaktligen inte nödvändigt att undersöka vad ett avtal har för resultat i konkurrenshänseende, om det redan har fastställts att det har ett konkurrensbegränsande syfte. Först i andra hand, om en analys av avtalets innehåll leder till slutsatsen att det inte uppvisar en tillräcklig grad av skadlighet för konkurrensen, ska avtalets resultat prövas. För att avtalet ska kunna omfattas av förbudet krävs att det föreligger omständigheter som visar att konkurrensen på ett märkbart sätt faktiskt har hindrats, begränsats eller snedvridits (dom Allianz Hungária Biztosító m.fl., C-32/11, EU:C:2013:160, punkt 34, se, för ett liknande resonemang, dom CB/kommissionen, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, punkt 52, och dom Dole Food och Dole Fresh Fruit Europe/kommissionen, C-286/13 P, EU:C:2015:184, punkt 116).

18 Vad gäller begreppet att avtalet ”har till syfte” att begränsa konkurrensen, har EU-domstolen slagit fast att det begreppet ska tolkas restriktivt och endast tillämpas för vissa typer av samordning mellan företag som är så pass skadlig för konkurrensen att det kan anses att någon bedömning av dess resultat inte behöver göras (se, för ett liknande resonemang, dom CB/kommissionen, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, punkt 58). Denna rättspraxis beror på att vissa former av samordning mellan företag redan till sin art kan anses vara skadliga för den normala konkurrensen (dom CB/kommissionen, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, punkt 50 och där angiven rättspraxis).

19 Det står härvid klart att vissa samordnade beteenden, såsom horisontell prissättning av karteller, i sig kan anses vara förenade med risker för en negativ inverkan på, i synnerhet, varors och tjänsters pris, kvantitet eller kvalitet, varför det inte anses nödvändigt att vad gäller tillämpningen av artikel 101.1 FEUF visa att de ger ett konkret resultat på marknaden (se, för ett liknande resonemang,

bland annat dom Clair, 123/83, EU:C:1985:33, punkt 22). Erfarenheten visar nämligen att sådana beteenden minskar produktionen och höjer priserna, vilket leder till en felaktig fördelning av resurserna, vilket särskilt drabbar konsumenterna (dom CB/kommissionen, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, punkt 51).

20 Mot bakgrund av nämnda rättspraxis är således det grundläggande rättsliga kriteriet för att avgöra huruvida ett avtal har ”till syfte” att begränsa konkurrensen om det kan fastställas att ett sådant avtal i sig självt uppvisar en tillräcklig grad av skadlighet för konkurrensen för att det ska kunna anses att det saknas anledning att undersöka avtalets resultat (se, för ett liknande resonemang, dom CB/kommissionen, C-67/13 P, EU:C:2014:2204, punkt 57).

21 Det framgår av handlingarna i målet att Maxima Latvija inte konkurrerar med de köpcentra som det ingått de aktuella avtalen med. Visserligen har EU-domstolen redan slagit fast att en sådan omständighet inte utesluter att ett avtal kan ha ett konkurrensbegränsande ”syfte” (se, för ett liknande resonemang, dom Allianz Hungária Biztosító m.fl., C-32/11, EU:C:2013:160, punkt 43 och där angiven rättspraxis). Avtalen i det nationella målet ingår emellertid inte bland de avtal som redan till sin art kan anses vara skadliga för konkurrensen.

22 Även om den aktuella klausulen eventuellt skulle kunna begränsa Maxima Latvijas konkurrenters tillträde till vissa köpcentra i vilka bolaget driver en stormarknad, innebär inte en sådan omständighet – om det antas att den är styrkt – att det är uppenbart att avtal som innehåller en sådan klausul, med beaktande av klausulens art, hindrar, begränsar eller snedvrider konkurrensen på den relevanta marknaden, det vill säga den lokala marknaden för detaljhandel med dagligvaror.

23 Med beaktande av det ekonomiska sammanhang i vilket sådana avtal som de i det nationella målet ska tillämpas, ger nämligen en analys av avtalens ordalydelse inte vid handen – med beaktande av uppgifterna från den hänskjutande domstolen – att det är uppenbart att det föreligger en tillräcklig grad av skadlighet för konkurrensen för att avtalen ska kunna anses ha till syfte att begränsa konkurrensen i den mening som avses i artikel 101.1 FEUF.

24 Mot denna bakgrund ska den första frågan besvaras enligt följande. Artikel 101.1 FEUF ska tolkas så, att blotta omständigheten att ett kommersiellt hyresavtal om uthyrning av en stormarknad i ett köpcentrum innehåller en klausul som ger hyresgästen rätt att motsätta sig hyresvärdens uthyrning av affärslokaler i detta köpcentrum till andra hyresgäster, inte medför att avtalet syftar till att begränsa konkurrensen i den mening som avses i bestämmelsen.

Den andra, den tredje och den fjärde frågan

25 EU-domstolen kommer att pröva den andra, den tredje och den fjärde frågan tillsammans. Den hänskjutande domstolen har ställt dessa frågor för att få klarhet i under vilka omständigheter kommersiella hyresavtal som de i det nationella målet kan anses utgöra avtal som har ”till resultat” att hindra, begränsa eller snedvrida konkurrensen i den mening som avses i artikel 101.1 FEUF.

26 EU-domstolen har härvid slagit fast att vid bedömningen av ett avtals resultat på konkurrensen måste hänsyn tas till det ekonomiska och rättsliga sammanhang i vilket avtalet förekommer och där det tillsammans med andra kan ha en kumulativ inverkan på konkurrensen (dom Delimitis, C-234/89, EU:C:1991:91, punkt 14 och där angiven rättspraxis, och beslut Unilever Bestfoods/kommissionen, C-552/03 P, EU:C:2006:607, punkt 84).

27 För bedömningen av vilken påverkan avtalen i det nationella målet har på konkurrensen ska man först beakta samtliga uppgifter som bestämmer tillträdet till den relevanta marknaden i syfte att bedöma huruvida det finns verkliga och konkreta möjligheter för en konkurrent att etablera sig i det upptagningsområde där de köpcentra som omfattas av avtalen återfinns, bland annat genom att

affärslokaler i andra köpcentra i upptagningsområdet eller andra affärslokaler utanför köpcentra tas i anspråk. Härvid ska tillgängligheten av och tillträdet till affärsfastigheter i de aktuella upptagningsområdena beaktas, liksom huruvida nya konkurrenters tillträde till upptagningsområdena hindras av skäl som hänför sig till ekonomi, administration eller reglering (se, analogt, dom Delimitis, C-234/89, EU:C:1991:91, punkterna 20 och 21).

28 Vidare ska hänsyn tas till konkurrensvillkoren på den relevanta marknaden. I det avseendet gäller det att inte bara känna till hur många och hur stora operatörerna på marknaden är, utan även marknadens koncentration, konsumenternas trohet mot befintliga näringskännetecken jämte konsumtionsvanorna (se, analogt, dom Delimitis, C-234/89, EU:C:1991:91, punkt 22).

29 Det är endast om det – efter en ingående analys av det ekonomiska och juridiska sammanhang i vilket de aktuella avtalen ingår och av särdragen på den relevanta marknaden – konstateras att tillträdet till marknaden försvåras av samtliga liknande avtal som identifierats på den marknaden, som det finns anledning att analysera i vilken utsträckning de bidrar till en eventuell avskärmning av marknaden, eftersom det endast är avtal som i väsentlig mån bidrar till avskärmningen som är förbjudna (se, analogt, dom Delimitis, C-234/89, EU:C:1991:91, punkterna 23 och 24). Frågan om i vilken grad varje avtal i det nationella målet bidrar till denna kumulativa avskärmning beror på avtalskontrahenternas ställning på den relevanta marknaden och avtalens löptid (se, analogt, dom Delimitis, C-234/89, EU:C:1991:91, punkt 25).

30 Vidare följer det av EU-domstolens fasta praxis att en sådan bedömning enligt artikel 101.1 FEUF inte ska begränsas till endast de faktiska resultaten, utan den ska även omfatta ett hänsynstagande till ett avtals eller en samverkans potentiella inverkan på konkurrensen (se, för ett liknande resonemang, dom Asnef-Equifax och Administración del Estado, C-238/05, EU:C:2006:734, punkt 50 och där angiven rättspraxis).

31 Mot denna bakgrund ska den andra, den tredje och den fjärde frågan besvaras enligt följande. Kommersiella hyresavtal som de i det nationella målet kan anses utgöra avtal som har ”till resultat” att hindra, begränsa eller snedvrida konkurrensen i den mening som avses i artikel 101.1 FEUF, om det – efter en ingående analys av det ekonomiska och juridiska sammanhang i vilket de aktuella avtalen ingår och av särdragen på den relevanta marknaden – konstateras att de i väsentlig mån bidrar till en eventuell avskärmning av den marknaden. Frågan om i vilken grad varje avtal bidrar till denna avskärmning beror bland annat på avtalskontrahenternas ställning på den relevanta marknaden och avtalets löptid.

Rättegångskostnader

32 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i det nationella målet utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (fjärde avdelningen) följande:

1) Artikel 101.1 FEUF ska tolkas så, att blotta omständigheten att ett kommersiellt hyresavtal om uthyrning av en stormarknad i ett köpcentrum innehåller en klausul som ger hyresgästen rätt att motsätta sig hyresvärdens uthyrning av affärslokaler i detta köpcentrum till andra hyresgäster, inte medför att avtalet syftar till att begränsa konkurrensen i den mening som avses i bestämmelsen.

2) Kommersiella hyresavtal som de i det nationella målet kan anses utgöra avtal som har ”till resultat” att hindra, begränsa eller snedvrida konkurrensen i den mening som avses i artikel 101.1 FEUF, om det – efter en ingående analys av det ekonomiska och juridiska sammanhang i vilket de aktuella avtalen ingår och av särdragen på den relevanta marknaden – konstateras att de i väsentlig mån bidrar till en eventuell avskärmning av den marknaden. Frågan om i vilken grad varje avtal bidrar till denna avskärmning beror bland annat på avtalskontrahenternas ställning på den relevanta marknaden och avtalets löptid.

Underskrifter